

Інформаційна довідка
щодо стану імплементації у державах-членах Європейського Союзу
Директиви 2024/1203/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня
2024 року про охорону довкілля за допомогою кримінального права та про
заміну директив 2008/99/ЄС і 2009/123/ЄС*

***Анотація.** У довідці висвітлено основні положення Директиви 2024/1203/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року про охорону довкілля за допомогою кримінального права та про заміну директив 2008/99/ЄС і 2009/123/ЄС та ключові нововведення держав-членів Європейського Союзу у цій сфері.*

***Ключові слова:** Директива 2024/1203/ЄС; екологічні злочини; кримінальна відповідальність фізичних осіб; кримінальна відповідальність юридичних осіб; криміналізація правопорушень у сфері довкілля.*

Вступ

Екологічні злочини, є однією з найбільш серйозних і водночас складних для розслідування форм організованої злочинної діяльності, зважаючи на їх транснаціональний характер та значний вплив на довкілля і здоров'я людини. З огляду на це, законодавчі ініціативи у межах Європейського Союзу (далі – ЄС) останніми роками дедалі більше зосереджуються на кримінально-правовій охороні довкілля.

У травні 2024 року набрала чинності Директива 2024/1203/ЄС Європейського Парламенту та Ради про охорону довкілля за допомогою кримінального права та про заміну директив 2008/99/ЄС і 2009/123/ЄС (далі – Директива 2024/1203/ЄС). Новий акт адресований державам-членам ЄС та спрямований на підвищення правових стандартів Союзу щодо криміналізації екологічних правопорушень та санкцій за їх вчинення. Ухвалення цього акта зумовлено передусім тим, що попередні засоби запобігання та боротьби з екологічними злочинами, передбачені у директивах 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС, виявилися недостатньо ефективними, оскільки кількість розслідуваних злочинів була досить низькою, а санкції, що накладалися на осіб, винних у їх вчиненні – недостатніми. Директива 2024/1203/ЄС має на меті зробити кримінальне право структурним інструментом захисту довкілля, дієвим важелем попередження та протидії екологічній злочинності та загалом покращити ефективність правозастосування у цій сфері¹. Водночас нововведення, передбачені цим актом, потребують від держав-членів ЄС внесення значних змін та/або розробки нових нормативно-правових актів для їх повної імплементації.

Основна частина

Важливим нововведенням Директиви 2024/1203/ЄС є значне розширення переліку діянь, які кваліфікуються як кримінальні правопорушення у сфері довкілля: якщо раніше у праві ЄС передбачалося близько дев'яти видів екологічних кримінальних правопорушень, то Директива 2024/1203/ЄС суттєво

¹ Maéva Lokhate (Juriste d'Affaires). Droit de l'environnement: Entre ambition normative et désarmement progressif. (Publié le 05/05/2025). URL: <https://www.actu-juridique.fr/environnement/droit-de-lenvironnement-entre-ambition-normative-et-desarmement-progressif/>

оновлює цей перелік, додаючи до нього одинадцять нових видів злочинів, серед яких:

- серйозні порушення законодавства про хімічні та інші заборонені чи обмежені в обігу матеріали, зокрема, викиди відповідних речовин у повітря, ґрунт, воду, що спричиняють або можуть спричинити смерть чи серйозне каліцтво людей, суттєву шкоду екосистемі, тваринам, рослинам, повітрю, ґрунту або водам;
- виробництво, розміщення на ринку, імпорт, експорт, використання чи випуск фторованих парникових газів або речовин, що руйнують озоновий шар землі;
- поширення у межах ЄС інвазійних чужорідних видів;
- незаконна торгівля деревиною;
- незаконна утилізація частин кораблів;
- незаконне вилучення підземних чи поверхневих вод, якщо це завдає чи може завдати істотної шкоди екосистемам та якості води;
- отримання адміністративних дозволів на відповідні дії шляхом шахрайства або через корупцію, примус чи вимагання;
- реалізація проєктів без проведення обов'язкової оцінки впливу на довкілля, якщо це спричинило суттєву шкоду тощо.

При оцінці шкоди на держави-члени ЄС покладається обов'язок враховувати наступне: стан ураженого довкілля; наявність довгострокових, середньострокових чи короткострокових наслідків ураження; масштаб заподіяної шкоди та її оборотність.

Крім того, Директива 2024/1203/ЄС передбачає криміналізацію такого діяння як замах на вчинення цих злочинів та впроваджує нові форми відповідальності за такі діяння, як: бездіяльність (якщо відповідна поведінка спричинила шкоду довкіллю на рівні активних дій); підбурювання; пособництво; співучасть в екологічних злочинах. Директивою також передбачено низку інших зобов'язань держав-членів ЄС (див. Рис. 1).

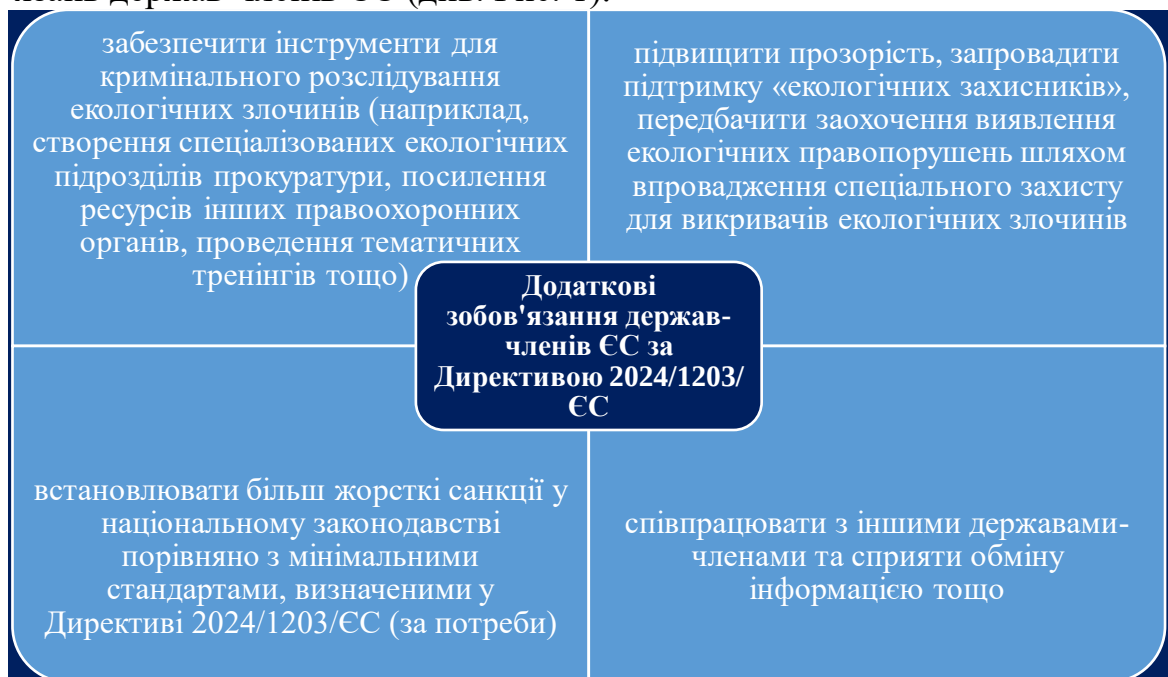

Рис. 1.

Згідно зі статтями 5 та 6 Директиви 2024/1203/ЄС відповідальність за вчинення таких дій передбачена як для фізичних, так і для юридичних осіб (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Для фізичних осіб:	Для юридичних осіб:
за вчинення найбільш серйозних правопорушень встановлюється кримінальна відповідальність у вигляді <u>максимального строку позбавлення волі</u> – до десяти років (наприклад, коли дія призвела до смерті або серйозної шкоди здоров'ю людей, або спричинила значну екологічну шкоду);	притягнення до відповідальності, якщо екологічне правопорушення вчинено в інтересах або на користь юридичної особи;
за вчинення інших тяжких правопорушень встановлюється кримінальна відповідальність у вигляді <u>позбавлення волі строком на три, п'ять або вісім років</u> залежно від тяжкості злочину.	встановлюється кримінальна відповідальність у вигляді <u>штрафів</u> , зокрема: для серйозних порушень – не менше 5% від річного обороту або 40 000 000 євро; для інших правопорушень – не менше 3% від обороту або 24 000 000 євро;
Примітка. Передбачається можливість врахування обставин, які обтяжують чи пом'якшують відповідальність.	визначається можливість застосування до юридичних осіб <u>додаткових (допоміжних) заходів</u> , які включають: - зобов'язання відновити попередній стан довкілля чи компенсувати шкоду; - заборону доступу до державного фінансування, грантів, участі у публічних закупівлях, концесіях; - відкликання дозволів та ліцензій; - тимчасову або постійну заборону здійснювати певні види діяльності; - запровадження заходів контролю за діяльністю юридичної особи; - оприлюднення рішення суду / вироку за екологічне правопорушення (у випадку наявності публічного інтересу).
	Примітка. Притягнення до кримінальної відповідальності юридичної особи не виключає можливості одночасного притягнення до відповідальності фізичних осіб, які були уповноважені діяти від її імені (керівники, інші посадові особи).

Згідно зі статтею 28 Директиви 2024/1203/ЄС держави-члени ЄС зобов'язані ввести в дію закони та інші нормативно-правові акти, необхідні для її транспозиції, до 21 травня 2026 року. З метою виконання цього положення, держави-члени вже здійснюють заходи із підготовки до впровадження Директиви 2024/1203/ЄС у своє внутрішнє законодавство. Водночас динаміка та обсяг підготовчих заходів у різних державах-членах не є однаковими.

Зокрема, у **Франції** 30 квітня 2025 року був прийнятий «пакетний» Закон № 2025-391, який покликаний сформувати законодавчі передумови для транспозиції низки галузевих директив ЄС, зокрема в економічній, фінансовій,

екологічній, енергетичній, транспортній, медичній та інших сферах². Розділ II цього Закону передбачає адаптацію національного законодавства до екологічного законодавства ЄС, зокрема Директиви 2024/1203/ЄС (статті 17–37). В юридичних та експертних колах Франції дискутується питання щодо форм і змісту відповідних заходів – фахівці припускають як внесення змін до окремих статей і розділів Кримінального кодексу Франції, так і прийняття окремого імплементаційного указу / закону, що безпосередньо втілюватиме положення Директиви 2024/1203³.

Необхідно відзначити, що у Франції вже існує інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб (стаття 121-2 Кримінального кодексу Франції) та передбачений захист викривачів під час здійснення кримінального провадження. Водночас значна кількість положень Директиви 2024/1203/ЄС вимагатиме внесення конкретних поправок до Кримінального кодексу⁴, Екологічного кодексу⁵ та дотичних матеріальних і процесуальних норм. Серед планованих змін пріоритетними є: включення до Кримінального кодексу низки нових складів екологічних злочинів; перекваліфікація частини діянь з адміністративних правопорушень на кримінальні злочини; розширення кола екологічних правопорушень щодо яких криміналізується замах на вчинення відповідних дій; збільшення терміну позбавлення волі за вчинення тяжких екологічних злочинів до 10 років; встановлення додаткових обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність; підвищення штрафів для юридичних осіб тощо⁶. Наразі офіційний проект законодавчого акта, який передбачає ці зміни, не оприлюднений.

У **Німеччині** найбільшим викликом у процесі транспозиції Директиви 2024/1203/ЄС може стати відсутність у національному законодавстві інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб. Виходячи з цього, пріоритетним завданням для Німеччини є визначення шляхів реалізації вимог Директиви 2024/1203/ЄС щодо притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення екологічних злочинів, зокрема, застосування до них санкцій та інших додаткових заходів. Дослідницькі інститути та аналітичні центри обговорюють можливі варіанти заповнення цієї прогалини, серед яких: внесення відповідних змін до Кримінального кодексу⁷; ухвалення окремого законодавчого акта про кримінальну відповідальність юридичних осіб; комбінований підхід⁸.

² LOI № 2025-391 du 30 avril 2025 portant diverses dispositions d'adaptation au droit de l'Union européenne en matière économique, financière, environnementale, énergétique, de transport, de santé et de circulation des personnes. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000051538879>

³ Éric Landot. Droit pénal de l'environnement : à peine plus de 2 ans pour transposer la nouvelle directive européenne, publiée ce jour. URL: <https://transitions.landot-avocats.net/2024/04/30/droit-penal-de-lenvironnement-a-peine-plus-de-2-ans-pour-transposer-la-nouvelle-directive-europeenne-publiee-ce-jour/>

⁴ Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/

⁵ Code de l'environnement. URL: <https://www.codes-et-lois.fr/code-de-l-environnement>

⁶ France: Navigating the evolving investigations ecosystem. URL: <https://globalinvestigationsreview.com/review/the-european-middle-eastern-and-african-investigations-review/2024/article/france-navigating-the-evolving-investigations-ecosystem/>; L'adoption d'une nouvelle directive relative à la protection de l'environnement par le droit pénal: le crime d'écocide aux abonnés absents. URL: <https://www.seban-associés.avocat.fr/ladoption-dune-nouvelle-directive-relative-a-la-protection-de-lenvironnement-par-le-droit-penal-le-crime-decocide-aux-abonnes-absents/>

⁷ Strafgesetzbuch. Deutschland. In der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998. URL: <https://dejure.org/gesetze/StGB>

⁸ Verschärfung der EU-Umweltstrafrechtsrichtlinie – Strengerer Umweltschutz und höhere Compliance-Anforderungen. URL: <https://www.unternehmensstrafrecht.de/verschaeerfung-der-eu-umweltstrafrechtsrichtlinie-strengerer->

Крім того, для транспозиції Директиви 2024/1203/ЄС в німецьке право актуальним є: криміналізація додаткових видів екологічних правопорушень; підвищення відповідальності за замах та пособництво у вчиненні таких діянь; впровадження більш жорстких санкцій за спричинення значної шкоди довкіллю тощо. Також передбачається впровадження певних процедурних та організаційних змін (посилення повноважень слідчих та прокурорів при розслідуванні екологічних злочинів, навчання та координація діяльності відповідних органів, збір статистичної інформації, удосконалення механізмів міжнародного співробітництва). Крім того, потребують доопрацювання спеціальні екологічні закони Німеччини: про водні ресурси; про захист природи; про хімічні речовини; про охорону довкілля.

Законом *Італії* про європейське делегування 2024 року⁹ передбачено надання (делегування) уряду Італії повноважень з питань транспозиції директив та імплементації інших актів права ЄС в національне законодавство, зокрема Директиви 2024/1203/ЄС. На підставі цього акта уряд Італії здійснює заходи з підготовки та прийняття відповідних законодавчих декретів.

Слід зазначити, що Італія має досить розвинені засади кримінальної відповідальності у сфері екологічного законодавства, зокрема: передбачено кримінальну відповідальність для юридичних осіб; встановлено заборону доступу до державного фінансування та заборону здійснювати певні види діяльності; передбачено можливість відкликання дозволів та ліцензій як санкції за вчинення екологічних злочинів. Разом з тим, планується подальше розширення сфери екологічних правопорушень шляхом включення до неї нових складів злочинів (поширення інвазійних видів рослин; незаконна утилізація частин кораблів; незаконне вилучення підземних чи поверхневих вод; реалізація проєктів без проведення оцінки впливу на довкілля тощо), криміналізація замаху на вчинення екологічних злочинів, впровадження більш жорстких санкцій (наприклад, підвищення максимального терміну позбавлення волі та розміру штрафів) і розширення переліку обставин, що обтяжують відповідальність тощо.

У *Польщі* тривають обговорення на парламентському та урядовому рівнях щодо транспозиції Директиви 2024/1203/ЄС у національне законодавство. Наразі оприлюднено пропозиції Уряду Польщі щодо змін до Закону про охорону довкілля, які мають на меті імплементацію актів права ЄС у відповідній сфері¹⁰. Передбачається, що ці зміни можуть стати частиною великого імплементаційного пакета, який наразі перебуває на стадії розробки в Міністерстві юстиції та Міністерстві клімату і довкілля.

Варто зауважити, що в Кримінальному кодексі Республіки Польща є Розділ XXII (Злочини проти довкілля)¹¹. Крім того, діє Закон про відповідальність колективних суб'єктів за дії, заборонені під загрозою покарання

[umweltschutz-und-hoehere-compliance-anforderungen/](#) ; Die neue EU-Richtlinie 2024/1203: Ausweitung des strafrechtlichen Schutzes der Umwelt in der Europäischen Union und ihre Auswirkungen auf Deutschland. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/1ad9c021/the-new-eu-directive-2024>

⁹ Legge di delegazione europea 2024. (25G00097) (GU Serie Generale № 145 del 25-06-2025). URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2025/06/25/25G00097/s>

¹⁰ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw. URL: <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy--prawo-ochrony-srodowiska-oraz-niektorych-innych-ustaw9>

¹¹ Kodeks karny. Rozdział 22 - Przestępstwa przeciwko środowisku. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683/roz-22>

від 28 жовтня 2002 року¹², який встановлює квазімодель кримінальної відповідальності юридичних осіб, яку можна модифікувати під вимоги Директиви 2024/1203/ЄС та поширити на екологічні злочини. Одночасно для ефективного впровадження положень Директиви 2024/1203/ЄС необхідними є криміналізація низки нових діянь, що мають ознаки екологічних злочинів; посилення інституційної спроможності у боротьбі з правопорушеннями у сфері довкілля (створення спеціалізованого структурного підрозділу прокуратури для розслідування та кримінального переслідування у цій сфері); суттєве підвищення розміру штрафів для юридичних осіб.

Висновки

Директива 2024/1203/ЄС є новим важливим інструментом модернізації кримінального права держав-членів ЄС, спрямованим на запобігання та боротьбу з екологічними злочинами та посилення кримінальної відповідальності за їх вчинення. Вона створює юридичні підстави для уніфікації національних законодавств, суттєво розширює перелік кримінальних правопорушень у сфері охорони довкілля та встановлює більш жорсткі санкції як для фізичних, так і для юридичних осіб, винних у їх вчиненні.

Попри те, що кінцевий термін імплементації Директиви 2024/1203/ЄС є однаковим для всіх держав-членів ЄС (21 травня 2026 року), обсяг і характер національних підготовчих заходів значно відрізняється. Зокрема, у таких державах-членах, як Італія та Польща, вже підготовлені та оприлюднені проекти змін до національних законодавчих актів, що свідчить про пріоритетність транспозиції Директиви 2024/1203/ЄС. У Франції та Німеччині наразі тривають лише підготовчі заходи. Зокрема, найбільшим викликом для Німеччини є відсутність у національному праві інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, що вимагає концептуальних змін та відповідних законодавчих рішень перед тим, як будуть встановлені штрафи та додаткові санкції для підприємств згідно з вимогами Директиви 2024/1203/ЄС.

Серед актуальних нововведень, які перебувають на порядку денному більшості держав-членів ЄС у зв'язку з необхідністю транспозиції Директиви 2024/1203/ЄС можна назвати такі, як: криміналізація значної кількості нових видів діянь; суттєве підвищення розміру штрафів; посилення інституційної спроможності національних правоохоронних органів тощо.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

¹² Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20021971661/U/D20021661Lj.pdf>